

Артикул 11. Прапор військової фльоти є синій-жовтий з державним гербом золотої барви в лівому розі синьої частини прапора. Прапор торговельної фльоти є синій-жовтий²⁸.

Проте впровадити в життя ці конституційні акти тоді не судилося.

* * *

Українські національно-державні символи остаточно сформувалися протягом 1917—1921 рр. як ідентифікаційні атрибути національно-визвольного руху. І прапор, і герб опиралися на історичні традиції давніх форм української державності. Прапор, який став національним символом у сучасному значенні ще з 1848 р. в окремому регіоні, зумів набутти загальнонаціонального визнання, зберігши форму та отримавши новий зміст. Герб також одержав схвальне сприйняття за змістом, хоча його становлення за формою до 1920 р. завершити не вдалося.

ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОБОРНОСТІ В СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ АВСТРІЙСЬКОЇ ГАЛИЧИНИ В 60-х рр. XIX — НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

У XIX — на початку XX ст. етнічні українські землі були під владою двох імперій — Російської, що охоплювала близько 90 відсотків етнічної території (Наддніпряньська Україна, Наддніпрянщина), та Австрійської (з 1867 р. — Австро-Угорської), до складу якої входила Галичина²⁹. Ключову роль у процесі національної самоідентифікації, усвідомлення належності до поділеного державними кордонами українського народу, на відміну від поляків і росіян-„великоросів“, була діяльність передової інтелігенції. Втілення ідеї соборності (національної єдності) України видавалося проблематичним навіть на зламі XIX—XX ст. Про це, зокрема, відверто писав І. Франко в 1900 р., що ідеал національної самостійності був „з нашої теперішньої перспективи поза межами можливого“, водночас закликав „вживати всіх сил і засобів, щоб наблизуватись до нього...“³⁰ Національно-державну єдність проголошено на уламках імперій в січні 1919 р., коли об'єдналися Західно-Українська Народна Республіка та Українська Народна Республіка, але Акт злуки не вдалося реалізувати на практиці.

Термін „соборність“, що означає об'єднаність, цілісність, неподільність, увійшов у політичну і наукову термінологію з церковнослов'янської мови³¹ і

Як державний герб Триzub був розроблений на основі знака Володимира Великого, за князювання якого Київська Русь досягла найбільшої могутності й до її складу входили всі пізніші українські землі. Цим герб України символізував і спадкоємність по Київській Русі, й ідею Соборності — об'єднання всіх етнічних українських територій в одній державі. Саме це й стало основним значенням герба.

Хоча національні символи впродовж наступних 70-ти років не могли нормально функціонувати й розвиватись в умовах чи польського окупаційного режиму, чи радянської тоталітарної системи, однак вони зберегли своє значення і відіграли важливу роль у відновленні Української державності наприкінці XX ст. та відродилися разом із нею.

Андрій ГРЕЧИЛО

як явище політичної думки почав вживатися на початку XX ст.³² Утвердження ідеї української соборності мало регіональні особливості, що потребують глибшого дослідження, зокрема в Галичині³³. У пропонованій статті автор поставив за мету розкрити національний рух галичан, зв'язки місцевої інтелігенції з Наддніпрянщиною крізь призму становлення української національної самосвідомості. Формування модерних європейських націй почалося під ідейним впливом із Заходу Просвітництва, Французької революції кінця XVIII ст., романтизму. Український рух, як і національні рухи „недержавних“ народів („малих націй“) у Європі XIX — початку XX ст., за прийнятою в історичній науці періодизацією, пройшов три етапи: „А“ — науковий, „збирання спадщини“ (до середини 1840-х рр.); „В“ — організаційний або культурний, період активізації національної свідомості; „С“ — політичний, „масова фаза національного руху“³⁴.

На початковому етапі відродження деякі вчені або ентузіясти обабіч австро-російського кордону розпочали вивчення життя народу — фольклору й етнографії, мови, історії. Дослідники обґрунтували самобутність і мовно-культурну єдність українських („малоросійських“, „руських“) земель під

владою Російської та Австрійської імперій. Початок більш-менш регулярних контактів із галичанами, передусім Я. Головацьким, І. Вагилевичем, Д. Зубрицьким, покладали в 30—40-х рр. XIX ст. М. Максимович, О. Бодянский, П. Лукашевич та І. Срезневський (із них тільки два останні побували в Галичині, відповідно, в 1839 і 1842 рр.). Наддніпряньсько-галицькі зв'язки спершу були зазвичай спорадичними, через листування, обмін науковими і літературними виданнями, інформацією про культурне життя³⁵. До середини XIX ст. наддніпряньські діячі мали надто загальне уявлення про Галичину³⁶. З другого боку, галичанам бракувало інформації про Наддніпрянщину та уваги до українського руху під Росією. Так, І. Франко писав про брак серед галичан „потреби ближчих, особистих та літературних зносин із українцями“ в 1848 р.³⁷

Переломною подією в розвитку національної ідеї стала діяльність Т. Шевченка і таємного Кирило-Мефодіївського братства в 1840-х рр., що вимагало політичної незалежності України з демократичним ладом у союзі слов'янських народів. Братчики бачили в Галичині невід'ємну частину русько-українського простору, несумісного з імперською ідеологією Росії. Кирило-мефодіївці завдали удару по конформістській моделі „Малоросії“, яку науковці і письменники перших десятиліть XIX ст. розглядали у нерозривній єдності з „Великоросією“, лояльністю до царизму³⁸. З розгромом кирило-мефодіївців царизм, який досі толерантно ставився до малоросійського культурного руху, вбачав у місцевих патріотах потенційних прихильників національного сепаратизму. Це започаткувало відкриті репресії проти українського руху в Росії (за винятком короткочасних „відлиг“), що увінчалось Валдуєвським циркуляром 1863 р. та Емським указом 1876 р.

Політизація національного руху в Галичині відбулася під час демократичної революції в 1848 р. Серед галичан домінувала проукраїнська концепція національної ідентичності, яку обстоювала Головна руська рада, що виразно заявила про належність місцевих русинів і „малоросів“ у Росії до єдиного 15-мільйонного народу. Сплеск українських соборницьких настроїв визнавали навіть нечисленні тоді прихильники москвофільства. Так, Д. Зубрицький писав у січні 1853 р., що серед освічених співвітчизників у 1848 р. „почти общее было мнѣніе“, що „нашъ русскій, и такъ называемый ими московскій или російскій народъ есть два

чуждые, различные между собой народы“³⁹. Однак після поразки „Весни народів“ національний рух у Галичині в 1850-х рр. був аполітичним. Нечисленна руська інтелігенція відчувала зневіру і брак сили для розвитку нової української літератури на народномовній основі, що призвело до засилля „язичя“. Скориставшись підтримкою віденської влади, намісник краю поляк А. Голуховський в 1859 р. навіть спробував перекласти „руську“ мову на латинку, що стало причиною „азбучної війни“⁴⁰. Галицько-руська інтелігенція не мала достатньо інтелектуальних і матеріальних сил для успішного протистояння полякам⁴¹.

Політична ситуація кардинально змінилася на зламі 50—60-х рр. XIX ст., що було пов'язано з активізацією двох „гілок“ національного руху під впливом зовнішніх чинників — лібералізації російського царизму з приходом до влади царя Олександра II та початком конституційних реформ і децентралізації внутрішнього устрою в Габсбурзькій монархії в 1860—1870-х рр. Проголошення конституції в Австро-Угорщині, що розширювала права країв у процесі державного управління, мало двоякий вплив на національний рух у Галичині: з одного боку, він отримав змогу більш-менш вільно розвиватися, не зазнаючи урядових репресій, а з другого — нерівні умови, в яких опинилися місцеві русини, порівняно з поляками, відкрили шлях до колонізації краю⁴². Демократизація суспільного устрою створила умови для легальної української діяльності, утвердження національної свідомості в масах. Властиво, це був єдиний шлях для виходу із „зачарованого кола“, про яке влучно написав у вірші-експромті 1886 р. російський письменник українського походження В. Гілярський: „У Росії дві напасти / Внизу — влада п'їтьми, / А нагорі — п'їтьма влади“⁴³.

Передові українські діячі (В. Антонович, П. Чубинський, М. Лисенко та ін.), об'єднавшись у гуртки-громади, наприкінці 1850-х рр. започаткували „ходіння в народ“: заснування „недільних шкіл“ для неписьменних дорослих, видання літератури тощо. Заслугою громадівців-„народолюбців“ на Наддніпрянщині стало утвердження ідеї соборності України. У петербурзькому журналі „Основа“, що видавали українські громадівці, в 1862 р. йшлося про народнописенну творчість, однакову в „галицькихъ русняківъ и въ насъ українцівъ ... Хто жъ теперъ скаже, що сі народи не рідні міжъ себе?“⁴⁴ Діяль-

²⁸ Див.: Райківський І. Взаємини галицьких і наддніпряньських діячів у 1830—1840-х рр. // УІЖ (К.).— 2009.— № 1.— С. 39—55.

²⁹ Дорошенко В. Що знали на Полтавщині про Галичину у 80—90 рр. XIX в. // Наша батьківщина (Львів), 1937.— Верес.— Ч. 9.— С. 197.

³⁰ Франко І. Іван Гушалевич // Франко І. Збір. тв.: У 50 т.— К., 1982.— Т. 35.— С. 36.

³¹ Характерно, що Д. Бантиш-Каменський, автор першого узагальнювального видання з історії України в 1822 р., присвятив свою працю царю — „всепресвѣтлѣйшему, державнѣйшему, великому государю императору Николаю Павловичу, самодержцу всероссійскому“ (див.: Бантыш-Каменский Д. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства.— К., 1993.— С. 19).

³² Студинський К. З кореспонденції Дениса Зубрицького (рр. 1840—1853) // Записки Наукового товариства ім. Шевченка.— Львів, 1901.— Т. XLIII, кн. V.— С. 59.

³³ Див.: Райківський І. Мовно-правові дискусії серед української інтелігенції Галичини як фактор національного самоусвідомлення в 1850-х рр. // Національна ідентифікація українців Галичини у XIX — на початку XX століття (еволюція етноніма).— Львів, 2016.— С. 112—155.

³⁴ Відзначаючи занепад національного руху, закарпатський діяч О. Духнович писав Я. Головацькому 28 жовтня (9 листопада) 1853 р.: „Не буду лжепророкъ, предвидя паденіе всѣхъ, на конецъ и народа!!!“ (Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850—62 / Видав К. Студинський // Збірник Філіологічної секції НТШ.— Львів, 1905.— Т. VIII.— Ч. 64.— С. 98).

³⁵ Польську перевагу забезпечувала система виборів до Галицького сейму на становій основі. На перших виборах до Галицького сейму 1861 р. русини провели 49 із 150 депутатів, а з кожними новими виборами число руських послів у ньому неухильно зменшувалось, сягнувши найнижчої позначки в 1883 р. (дев'ять послів з IV кури) (див.: Аркуша О. Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр.— Львів 1996.— С. 11, 14).

* В оригіналі: „В России две напасти / Внизу — власть тьмы, / А наверху — тьма власти“.

⁴⁴ Русинське весілля надъ Збручемъ // Основа.— 1862.— Квітень (апріль).— С. 1.

²⁸ Устрій Української Держави.— С. 34.

* Тут і далі під назвою „Галичина“ розуміється історична, східна частина австрійської провінції „Королівство Галиції і Лодомерії“.

¹ Франко І. Поза межами можливого // Вивід прав України.— Львів, 1991.— С. 77.

² Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX — початок XX століття).— К., 2001.— С. 416—417.

³ Адамович С. Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України.— Івано-Франківськ, 2009.— С. 5—6.

⁴ Див.: Студинський К. До історії взаємин Галичини з Україною в рр. 1860—1873.— К., 1928.— 46 с.; Дорошенко В. Взаємини Наддніпрянщини з Наддністріянщиною // Альманах „Нового часу“ („Календар для всіх“) на рік 1938.— Львів, 1937.— С. 37—46; Качмар Л. Галичина в політичному житті наддніпряньських емігрантів на початку XX століття.— Львів, 2002.— 155 с.; Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття.— Івано-Франківськ, 2012.— 932 с.; його ж. Взаємини українських діячів Галичини і Наддніпряньської України в австрійський період (XIX — початок XX століття) // З історії західноукраїнських земель.— Львів, 2016—2017.— Вип. 12—13.— С. 85—110 та ін.

⁵ Hroch M. Male narody Europy. Perspektywa historyczna / Przekład G. Pańko.— Wrocław; Warszawa; Kraków, 2008.— S. 9.

ність наддніпрянських громад мала вирішальний вплив на зародження і розвиток народовського руху в Галичині на початку 1860-х рр. Народовці наближали місцеві мовно-правописні норми до загальноукраїнських, поширювали твори української літератури, історичну свідомість, в основі якої був козацький міф. Поштовх до зацікавлення українством дало ближче ознайомлення з творчістю Т. Шевченка, що викликала інтелектуальну революцію у свідомості молодого покоління. „Кобзар” і твори українських письменників, малодоступні для галичан, переписували навіть власноруч¹⁵.

Перше друковане видання творів Т. Шевченка в Галичині вийшло в 1867 р.¹⁶ У спогадах О. Барвінський писав, що, крім Шевченкового „Кобзаря”, якого знав майже напам’ять, уважно вивчав творчість Марка Вовчка, П. Куліша, І. Котляревського, Г. Квітки-Основ’яненка, зміст журналу „Основа” і „робив собі виписки не тільки рідше уживаних слів, але й зворотів та гарних уступів в тих творах”, навчився багато „українських висловів...”¹⁷ Часописи „ранніх” народовців „Вечерниці”, „Мета”, „Нива” і „Русалка” у Львові в 1862—1866 рр. містили передруки творів наддніпрянських письменників і науковців, зокрема П. Куліша, М. Костомарова, Марка Вовчка, О. Кониського, Л. Глібова та інших, з альманаху М. Максимовича „Кіевлянин” (1840—1841) і петербурзької „Основи” (1861—1862)¹⁸. Однак національний рух зазнав удару в умовах жорстких антиукраїнських репресій у Росії, особливо після Емського указу 1876 р., що був чинний понад чверть століття, а, з другого боку, внаслідок перетворення Галичини, власне, на польську автономну провінцію Габсбурзької монархії.

За цих умов частина галицько-руської інтелігенції зневірилася в перспективах самостійного національного розвитку, що слугувало підґрунтям для поширення в краї русофільських (московільських) поглядів. Наріжним ідеологічним каменем русофільства* була теза, що галицькі русини — це „малоруська” частина єдиного в історичній, культурній і духовній сферах східнослов’янського, панрусського простору. Спершу між народовцями і русофілами не існувало конфронтації, в боротьбі проти наступу поляків суперечності навколо співвідношення „Галичина — Наддніпрянщина — Росія” відходили на другий план¹⁹. Львівська русофільська газета „Слово” (виходила з 1861 р.)

друкувала твори Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, О. Кониського та ін. За словами К. Студинського, у „Слові” до 1865 р. містилися статті „із симпатіями для українства”, але написані мовою, переповненою „церковщиною” і „російщиною”²⁰. Однак у міру перетворення Галичини в польську автономію серед місцевих русинів наростали про-російські настрої, що набули особливої сили після Валуєвського циркуляру в Росії 1863 р.

Своєрідним маніфестом, що засвідчив зміну національно-політичної орієнтації „Слова”, стала стаття І. Наумовича „Поглядъ въ будущность” 1866 р. („мы не рутены зъ 1848 року, мы настоящи рускіи” і т. ін.)²¹. Автор мав на меті внести галичан у ширший всеруський, а не російський у сучасному розумінні, національний простір для протидії полякам²². Наддніпрянські діячі зі середини 60-х рр. XIX ст. продовжили співпрацю тільки з галицькими народовцями, піддали критиці ідейну еволюцію русофілів, що виразно засвідчив конфлікт навколо листування П. Куліша з Я. Головацьким восени 1866 р.²³ Відкрито ставши на московільські позиції, Я. Головацький виїхав до Росії, тоді як П. Куліш зблизився з народовцями і взяв активну участь у виданні з 1867 р. журналу „Правда” у Львові²⁴. Наддніпрянці вбачали в Галичині резервуар для збирання і зберігання загальноукраїнських культурних надбань із надією, що репресії царизму з часом будуть відмінені. На запитання, чому „Галичина стала центромъ украинского литературного руху?”, І. Нечуй-Левицький лаконічно відповів: „Винна Россія, що не дає стати симъ центромъ” Києву, Харкову або Одесі, „силою виперла сей центръ зъ Украины вь Галичину”²⁵.

Своєю чергою зацікавленість галичан українським рухом під Росією об’єктивно пояснювалася браком інтелектуальних сил і достатніх матеріальних ресурсів, щоб власними силами стандартизувати літературну мову на основі народнорозмовної, сформувати цілісну національну концепцію історії для успішного протистояння полякам у краї. Так, В. Терлецький наголошував у листі до К. Климковича від 16 грудня 1863 р., що „сепаратизм від України, від більшості нашого народу був би погубеллю для русинів Галичини...”²⁶ Різниця політичних режимів стала „сильним, якщо не вирішальним, притягальним чинником між Галичиною і Великою Україною”²⁷. „Почин” до встановлення

„сталих взаємин між Галичиною [і] закордонною Україною” зробив П. Куліш, побувавши вперше у Львові в червні 1858 р.²⁸ В утвердженні української національної свідомості серед галичан останньої третини XIX ст. особливу роль відіграли три видатні українські діячі — П. Куліш (у 1860-х рр.), М. Драгоманов (із середини 1870-х рр.) та М. Грушевський (у 1890-х рр.)²⁹.

П. Куліш мав багатолітні зв’язки з галичанами, надсилав свої твори для публікації в народовській пресі, підтримав видання журналу „Правда” у Львові як автор, публікатор чужих літературних текстів, меценат. Однак на зламі 1860—1870-х рр. у нього стався конфлікт із народовцями О. Партицьким, А. Вахнянином, братами Барвінськими та іншими через особливості характеру, відмінну ментальність обох сторін. Молоді галичани схилилися до демократизму, самостійності у вчинках, тоді як П. Куліш — і через свою вдачу, виховання та досвід роботи в умовах жорсткого адміністрування, і як старший за віком — тяжів до авторитаризму³⁰. Львівський журнал „Правда” в середині 1870 р. перестав виходити, а був відновлений 1872 р., уже без Кулішевої участі. Письменник ще кілька разів побував у Галичині (востаннє — наприкінці 1881 р. — на початку 1882 р. у рамках підготовки польсько-української угоди), але не мав широкої підтримки серед місцевих діячів. Ключову роль у розвитку ідей української соборності в 70-х рр. XIX ст. відіграв М. Драгоманов.

Із Галичиною М. Драгоманов почав контактувати ще під час наукового стажування в Європі на початку 1870-х рр., регулярно надсилав літературу з України. Він побував у „підавстрійській Русі” в 1873 і 1875 рр., у листах до галичан та редакцій львівських журналів „Правда” і „Друг” намагався надати національному рухові модерного характеру в дусі „громадівського соціалізму”³¹. Сучасники навіть жартома називали його Михайлом Галицьким³². Однак, щоб уникнути репресій царизму, вбув змушений емігрувати зі сім’єю до Женеви, в Швейцарію, де з 1876 р. розгорнув видавничу діяльність, став „неофіційним послом української справи в Європі”. Під впливом М. Драгоманова молоді галицькі діячі (І. Франко, М. Павлик, О. Терлецький та ін.) на вернулися до соціалізму³³. Перший судовий процес проти українських соціалістів у Львові 1877—1878 рр. завдав удару по радикальній течії, що мала в Галичині вузьку соціальну базу. Радикали отримували ідейну і фінансову підтримку від прихильників драгоманівських ідей з Наддніпрянщини, але видання радикальної преси („Громадський друг”, „Дзвін”, „Молот”) в умовах

поліцейських переслідувань було нетривалим³⁴.

Лідери радикалів послідовно втілювали в життя соборницькі погляди. Ідейний натхненник течії М. Драгоманов писав: „Галицької народності” і „галицької мови”, окремих від українських, я не бачу”³⁵. І. Франко одним із перших ввів у науково-літературний обіг поняття „єдина, соборна Україна”, а ідеал національної єдності намагався утвердити навіть на прикладі створення власної сім’ї. Одруження з О. Хоружинською 1886 р., родом із Слобожанщини, було „першим всеукраїнським „соборним” шлюбом, що поєднував двох українців по обидва боки австрійсько-російського кордону”, але на практиці продемонстрував „численні культурні відмінності й перешкоди, що пролягали на шляху до порозуміння між „західняками” і „східняками”³⁶. Зазнавши еволюції ідейних поглядів, І. Франко підтримав ідеал національно-державної незалежності, в 1883 р. писав:

*Встане слава мати Україна
Щаслива і вільна,
Від Кубані аж до Сяну-річки
Одна, нероздільна*³⁷.

Відтоді ідея соборності стала однією з центральних у поетичній творчості І. Франка, тоді як у його публіцистичних і наукових творах вона виразно постала дещо пізніше³⁸.

Особливий внесок у розвиток ідеї соборності зробили народовські часописи у Львові, що стали всеукраїнськими органами: „Правда” (з 1867 р., друкувався з перервами до 1898 р.) і „Зоря” (виходив з 1880 р. як літературний журнал, 1898 р. реорганізований у „Літературно-науковий вістник”). Так, редакція „Правди” переконувала, що „великоруський та український народ стоять так далеко один од другого [...], як небо од землі”, „для України доконче мати свою літературу”, всупереч „дурній політиці обрусіння”, яку „накидає нам Москва...”³⁹ Журнали на кілька десятиліть стали трибуною для письменників з Великої України, що публікували власні твори в Галичині, не маючи для цього можливостей у Росії. Серед українських письменників у галицькій пресі найчастіше друкувалися П. Куліш, О. Кониський, І. Нечуй-Левицький та ін. Підросійські українці нерідко були змушені публікуватися під псевдонімами, не знаючи про друк своїх творів. Про це, зокрема, відверто скаржився в листі до В. Барвінського 3 квітня 1879 р. О. Кониський, який нічого не знав, що „діється з моїми працями”, надісланими для публікації у львівській „Правді”⁴⁰.

Наддніпрянські діячі ідейно й матеріально підтримали діяльність у Галичині „Просвіти” (з

(проблема зовнішніх моделей) // Вісник Львівського університету. Серія історична.— Львів, 2003.— Вип. 38.— С. 142—143.

²⁸ Барвінський О. Споми́ни з мого життя. Т. II. Ч. III—IV / Упоряд. А. Шацька; комент. Б. Янишина.— Нью-Йорк, К., 2009.— С. 40.

²⁹ Франко І. Українці // Франко І. Збір. тв.: У 50 т.— К., 1984.— Т. 41.— С. 189.

³⁰ Нахлік С. Пантелеймон Куліш...— С. 293—294.

³¹ Драгоманов М. Австро-руські споми́ни (1867—1877) // Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці: У 2 т.— К., 1970.— Т. 2.— С. 196.

³² Драгоманов М. Листи до Ів. Франка і інших. 1881—1886 / Видав І. Франко.— Львів, 1906.— С. 142.

³³ Павлик М. Твори / Упоряд. В. Яременко.— К., 1985.— С. 277.

³⁴ Возняк М. Велетень думки і праці. Шлях життя і боротьби Івана Франка.— К., 1958.— С. 117.

³⁵ Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці: У 2 т.— К., 1970.— Т. 1: Статті, розвідки.— С. 413.

³⁶ Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні: Франко та його спільнота (1856—1886).— К., 2006.— С. 326, 329.

³⁷ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника (далі — ЛННБ України ім. В. Стефаника). Від рукописів, ф. 29 (Возняк М. С.), спр. 187, арк. 42.

³⁸ Микитчук Н. Ідея української соборності у поетичній спадщині І. Франка // Україна соборна. Збірник наукових статей.— Переяслав-Хмельницький, 2005.— Вип. 3.— С. 321.

³⁹ Сьогоднішнє літературне прямування // Правда.— 1884.— С. 221, 228.

⁴⁰ ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від рукописів, ф. 11 (Барвінські), спр. 3573, арк. 3.

¹⁵ Середа О. Громади ранніх народовців у Східній Галичині (60-ті роки XIX століття) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.— Львів, 2001.— Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Ф. Стебля.— С. 379.

¹⁶ Поези́и Тараса Шевченка / Накладомъ К. Сушкевича.— Львів, 1867.— Т. I.— 280 с.; Т. II.— 350 с.

¹⁷ Барвінський О. Споми́ни з мого життя.— Ч. I—II / Упоряд. А. Шацька, О. Федорук.— Нью-Йорк, К., 2004.— С. 85.

¹⁸ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові), ф. 362, оп. 1, спр. 94, арк. 104.

* Термін „русофіл” („русофільство”) трактується в сучасній українській мові як „прихильник росіян і всього російського”.

¹⁹ Чорновол І. Польсько-українська угода 1890—1894 рр.— Львів, 2000.— С. 29—30.

²⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 362, оп. 1, спр. 101, арк. 17—18.

²¹ Одинъ именемъ многихъ. Дописи. Отъ Львова (Поглядъ въ будущность) // Слово.— 1866.— 27 лип. (8 августа).— Ч. 59.— С. 1—2.

²² Сухий О. Від русофільства до московільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті).— Львів, 2003.— С. 110—112.

²³ Райківський І. Внесок Пантелеймона Куліша у видання львівського журналу „Правда” (1867 — початок 1870-х років) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.— Львів, 2015.— Вип. 27.— С. 70.

²⁴ Нахлік С. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: У 2 т.— К., 2007.— Т. 1: Життя Пантелеймона Куліша: Наукова біографія.— С. 240, 257.

²⁵ Баштовий И. Украинство на литературныхъ позвахъ зъ Московщиною / Передрукъ зъ „Дѣла”.— Львовъ, 1891.— С. 34—35.

²⁶ Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі — ІЛ НАН України). Від рукописних фондів і текстології, ф. 3 (Франко І. Я.), спр. 3705, арк. 1—1 зв.

²⁷ Мудрий М. Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини

1868 р.) і Товариства ім. Шевченка (з 1873 р., від 1892 р. — Наукове товариство ім. Шевченка)⁴¹. Омелян Огоновський у листі до меценатки з Наддніпрянщини Є. Милорадович писав, що „народ русько-український, утративши свою самостійність політично, бажає теперка просвітою здобути собі правди и волі...”⁴² Найбільш тісні творчі стосунки зав'язалися між православним П. Кулішем з підросійської України і греко-католиком І. Пулюєм з Галичини, які спільно працювали над перекладом Святого Письма на українську мову (з 1869 р.), готовий матеріал публікували в Австро-Угорщині. Після смерті П. Куліша (1897) завершити україномовний переклад Біблії І. Пулюю допоміг І. Нечуй-Левицький⁴³. Він „вельми живо цікавився Галичиною”, публікував свої твори першу у львівській „Правді”, а вже пізніше — в Росії⁴⁴. „Святе Письмо Старого і Нового Завіту” в перекладі „мовою русько-українською” вперше вийшло друком 1903 р. у Відні, що сприяло кристалізації ідеї національної єдності України.

Багатолітні взаємини з галичанами встановив О. Кониський, бібліограф І. Левицький нарахував у нього аж 10 криптонімів і 21 псевдонім у місцевих виданнях⁴⁵. М. Лисенко, що вперше побував у Львові 1868 р. і мав контакти з галичанами до кінця життя, писав у листі до О. Барвінського 24 жовтня 1869 р.: „Нам, своїм кривим людям, одні матері дітям, не варт, не личить роз'їднатись, але скупитися як найміцніше”⁴⁶. „Головна лінія”, якою розвивалася ідея національної єдності України, пролягала між Львовом і Києвом. Контакти між українськими діячами серйозно ускладнювали цензурні перешкоди. Є. Чикаленко писав у спогадах, що для того, щоб поїхати з Наддніпрянщини в Галичину, „треба було витратити не менше тижня”: „подати прохання” в поліцію про видання свідцтва на вїзд за кордон, пізніше зробити спеціальну „відмітку на проханні”, забрати свідцтво, піти в казначейство „платити досить великий на той час [...] податок, аж тоді до губернатора за паспортом, потім ще до австрійського консула за візою”⁴⁷.

Зв'язки між українськими діячами були слабкими і нерегулярними, на індивідуальному рівні, зазвичай через листування й публікацію праць у Галичині. За підрахунками К. Студинського, Габсбургську монархію в 1860-х — на початку 1870-х рр. відвідали понад два десятки відомих українських діячів із Росії: П. Куліш, О. Кониський, О. По-

тебня, Т. Лебединцев, М. Лисенко, М. Старицький, Олена Пчілка, Є. Милорадович, І. Нечуй-Левицький та ін.⁴⁸ Галичани відвідували Наддніпрянщину рідше, за словами Є. Олесницького, на зламі XIX—XX ст. навряд чи був „цілий десяток людей у нас, що бували на Україні...” Це дисонувало з галицькими поляками, які „влаштували часті громадні поїздки до Кракова”, що „сильно скріпляло їх свідомість і національну ідею”⁴⁹. Характерно, що І. Франко після одруження не бував в Україні, приїжджав до Києва важкохворим аж у 1909 р.⁵⁰ Галичанам бракувало інформації про Наддніпрянщину, як писав М. Драгоманову редактор львівської газети „Діло” І. Белей в грудні 1888 р., в часописі друкувалися статті „про болгар та сербів, а про Україну нема, бо все якось нам не велось навіязати з ким-небудь на Україні такі зносини, щоб забезпечити собі непереривні періодичні дописи ... з тамошнього руху і життя-буття”⁵¹.

Посилення антиукраїнських репресій царизму спонукали наддніпрянську інтелігенцію звернути більше уваги на Австро-Угорщину з її умовами для легальної української діяльності. На зламі 1870—1880-х рр. у національному русі в Галичині відбулося перегрупування сил. Контрольовані русофілами політичне товариство „Русская рада” (з 1870 р.) виявилось неспроможним гідно протистояти полякам у краї⁵². Усвідомивши небезпеку колонізації, лідери народовців розгорнули діяльність у руслі концепції „органічної праці” для зміцнення своєї підтримки в масах: видання газети „Діло” (з 1880 р.), скликання перших „всенародних” віч у Львові 1880, 1883 рр. і на провінції, заснування політичної організації „Народна рада” 1885 р. тощо. Молодшу генерацію української інтелігенції, що вийшла на суспільну арену між 1880 і 1900 рр., надавши імпульс для зближення між Галичиною і підросійською Україною, І. Франко назвав „Молода Україна”⁵³. Серед галичан поглиблення контактів з українцями в Росії активно шукали брати Барвінські, зокрема В. Барвінський їздив у 1881 р. до Києва, де зустрічався з В. Антоновичем, О. Кониським, М. Лисенком та іншими, щоб знайти дописувачів і передплатників для редагованої ним газети „Діло”⁵⁴.

З-поміж наддніпрянців Галичиною особливо цікавився В. Антонович, що відвідав край в 1880, 1885 і 1891 рр. Перебуваючи у Львові навесні 1880 р. майже три місяці, він мав зустрічі з понад 20 галичанами, переважно народовцями⁵⁵. Мабуть, В. Ан-

тоновичу належить першість у вживанні терміна „український П'ємонт”, на появу якого не могло не вплинути недавнє перебування історика в Галичині та Італії⁵⁶. Образ Галичини як „українського П'ємонту” формували насамперед наддніпрянські діячі з середини 1860-х рр. (П. Куліш, М. Драгоманов, О. Кониський та ін.). Приїхавши наприкінці 1881 р. до Львова на кілька місяців, П. Куліш виступив прихильником порозуміння з поляками для забезпечення кращих умов розвитку українського руху. Погляди на потреби польсько-українського зближення, що дало б змогу перенести основний осередок національно-культурної праці з підросійської України в Галичину, під захист австрійської конституції, Куліш висвітлював у брошурі „Крашанка русинам і полякам на Великдень 1882 року” (Львів, 1882). Попри невдачу, ця акція стала „генеральною репетицією” польсько-української угоди 1890—1894 рр.⁵⁷

Етапну роль у процесі обґрунтування національної окремішності русинів-українців від поляків і росіян-„великорусів” відіграла „Руська історична бібліотека”, що видавалася у Львові з 1886 р. й ознайомлювала галичан з основними досягненнями українських авторів у галузі вітчизняної історії. Поштовх для видання дало особисте знайомство О. Барвінського з В. Антоновичем у Києві влітку 1885 р., коли під час наради ухвалено рішення „усталити вислів щодо назви нашого народу й краю в супротивности до Московщини” — „українсько-руський” та „Україна-Русь”⁵⁸. Це показало історичну тяглість українських земель від давньоруських часів і національну єдність русько-українського простору обабіч Збруча. Заслугою видавців стало утвердження соборницької термінології, що згодом відображено в популярній формулі „Русь-Україна”, „русько-український”. „Бібліотека” поклала початок систематичній співпраці українських істориків, що особливо проявилася в 90-х рр. XIX — на початку XX ст. у межах роботи НТШ⁵⁹.

Тим часом ідейна еволюція галицького русофільства в бік зближення з Росією була дедалі очевиднішою. Каталізатором пошуку порозуміння між українськими і польськими діячами виступив судовий „процес Ольги Грабар над русофілами в 1882 р.”? Під час судових дебатів стали очевидними зв'язки русофільських діячів з урядовими чинниками Росії. Царизм, одночасно з репресіями проти української мови і культури, надавав фінансову допомогу для діяльності русофілів у Галичині, що після Емського указу 1876 р. суттєво збільшилася⁶⁰. На ґрунті боротьби з русофільством серед українських діячів із Росії (В. Антоновича, О. Кониського та ін.), галицьких народовців і польських політич-

них угруповань у краї визріла угодовська ідея, яку підтримав австрійський уряд в умовах назріваючого дипломатичного конфлікту з Росією. „Нову еру” проголошено восени 1890 р., але проти угодовства рішуче виступили галицькі русофіли і соціалісти-радикали, а невдовзі — частина народовців, незадоволених дрібними поступками властей. Незважаючи на провал, польсько-українська угода 1890—1894 рр. мала вирішальний вплив на утвердження ідеї української соборности в Галичині⁶¹.

Народовці об'єднувалися навколо здобуття реальних важелів впливу для перемоги над москвофільством. Ключову роль мало надання офіційного статусу фонетичному правопису П. Куліша (у формі „желехівки”, запропонованої народовцем Є. Желехівським) та впровадження його в шкільні підручники, зокрема авторства С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера „Руска граматика” (1893). Офіційне визнання мовно-правописних засад народовців, на противагу етимологічному принципу москвофілів, стало чи не найважливішим успіхом „нової ери”. Серед нечисленних здобутків угодовської акції, що мали справді всеукраїнське значення, було створення кафедри історії України у Львівському університеті в 1894 р. За рекомендацією В. Антоновича, кафедру очолив молодий наддніпрянський історик М. Грушевський⁶². Переїхавши до Львова, він зробив вагомий внесок в утвердження української національної свідомості серед галичан. З іменем М. Грушевського дослідники пов'язують новий етап у розвитку ідеї соборности в Галичині. Програмне значення мав вибір назви у фундаментальній праці „Історія України-Руси”, що інтегрувала історію Київської Русі з модерною Україною, з одного боку, та Галицьку Русь із Наддніпрянщиною — з другого⁶³.

Багатогранна діяльність М. Грушевського, що охопила розбудову НТШ, організацію широкої видавничої діяльності українською мовою, підготовку і виховання нових кадрів істориків, була вагомим інструментом конструювання історичної пам'яті єдиної української нації. Під його керівництвом (з 1897 р.) НТШ значно активізувало наукові зв'язки між галичанами і наддніпрянцями. „Записки НТШ” стали всеукраїнським органом, в австрійський період із 105 авторів, які опублікували свої праці в часописі (крім дрібних заміток), майже третина (37) була з Великої України⁶⁴. На кошти меценатів із Росії В. Пелехіна і В. Смирєнка Товариство придбало у Львові два будинки, де розташовано друкарню⁶⁵. У 1899 р. була створена книгарня НТШ, що мала філії в Києві та Харкові, через які можна було замовляти книжки з Галичини⁶⁶. У 1900 р. з НТШ обмінювалися літературою

⁴¹ Студинський К. До історії взаємин Галичини з Україною в рр. 1860—1873 // Україна.— К., 1928.— Кн. 2.— С. 39.

⁴² ІЛ НАН України. Від. рукописних фондів і текстології, ф. 108 (Огоновський Омелян), спр. 194, арк. 1.

⁴³ Студинський К. Листування і зв'язки П. Куліша з Іваном Пулюєм (1870—1886) // Збірник Філологічної секції НТШ.— Львів, 1930.— Т. XXII.— Част. II.— С. XXVI, LXXV.

⁴⁴ Барвінський О. Почини письменської творчості Івана Нечуя-Левицького // Літературно-науковий вісник (далі — ЛНВ).— Львів, 1926.— Т. LXXXIX, кн. III.— С. 237—238.

⁴⁵ Син України: Володимир Боніфатійович Антонович: У 3 т. / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський.— К., 1997.— Т. 2.— С. 172.

⁴⁶ ЛННБ ім. В. Стефаніка. Від. рукописів, ф. 11 (Барвінські), спр. 1687, арк. 1 зв., 2.

⁴⁷ Чикаленко С. Спогади (1861—1907).— Львів, 1925.— Ч. II.— С. 122.

⁴⁸ ЦДДА України у Львові, ф. 362, оп. 1, спр. 147, арк. 10 зв., 77.

⁴⁹ Олесницький Є. Сторінки з мого життя / Упоряд. М. Мудрий, Б. Савчик.— Львів, 2011.— С. 292.

⁵⁰ Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901—1914 рр.).— К., 2007.— С. 130—131.

⁵¹ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876—1895) / Зладив М. Павлик.— Чернівці, 1912.— Т. V (1886—1889).— С. 295.

⁵² Свідченням цього, зокрема, було різке скорочення кількості руських послів у Галицькому крайовому сеймі та австрійському парламенті. На парламентських виборах 1879 р. „Русская рада” зуміла провести лише трьох кандидатів (для порівняння, в 1873 р. — 15). (Див.: Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861—1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму).— Львів, 2002.— С. 163—164).

⁵³ Франко І. Молода Україна. Провідні ідеї й епізоди.— Львів, 1910.— Ч. I.— С. 8—9.

⁵⁴ Барвінський О. Спомини з мого життя.— Ч. I—II.— С. 297.

⁵⁵ Антонович В. Щоденні нотатки закордонної подорожі 1880 р. // Антонович В. Твори. Повне видання.— К., 1932.— Т. I.— С. 285, 287, 290.

⁵⁶ Чорновол І. Польсько-українська угода 1890—1894 рр.— С. 46.

⁵⁷ Нахлік Є. Пантелеймон Куліш.— Т. 1.— С. 361, 374, 392.

⁵⁸ Барвінський О. Спомини з мого життя.— Ч. I—II.— С. 368.

⁵⁹ Бурдуланюк В. Наукове товариство імені Шевченка — всеукраїнський науковий центр кінця XIX — початку XX століть // Українознавчі студії.— Івано-Франківськ, 2007—2008.— Вип. 8—9.— С. 328.

* Заарештовані (А. Добрянський, І. Наумович, В. Площанський та ін.) були звинувачені в намірі відірвати Галичину від монархії Габсбургів і приєднати до Росії.

⁶⁰ Миллер А. Субсидія газеті „Слово”. Галиційские русины в политике Петербурга // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.— Львів, 2001.— Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Ф. Стебля.— С. 336.

⁶¹ Чорновол І. Польсько-українська угода 1890—1894 рр.— С. 207—208.

⁶² Там само.— С. 162, 209.

⁶³ Грицак Я. „Яких-то князів були столиці в Києві?..”: до конструювання історичної пам'яті галицьких українців у 1830—1930-ті роки // Україна модерна.— Львів, 2001.— Ч. 6.— С. 86.

⁶⁴ Бурдуланюк В. Наукове товариство імені Шевченка...— С. 328.

⁶⁵ Алексієвець М., Савенко М. Роль Наукового товариства ім. Т. Шевченка в українському національному відродженні (друга половина XIX — початок XX ст.).— Тернопіль, 1999.— С. 326—327.

⁶⁶ ЦДДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 954, арк. 14—15.

18 організацій і установ з підросійської України, а в 1914 р.— 23, що охоплювали територію від Холма і Кам'янця-Подільського на заході до Харкова на сході⁶⁷. Все це свідчить про поглиблення наукових і культурних взаємозв'язків між українцями по обидва боки австро-російського кордону.

До того ж на початку ХХ ст. відбулися урочистості з нагоди вшанування пам'яті І. Котляревського, ювілеї М. Лисенка та І. Нечуя-Левицького. Так, до Полтави на відкриття пам'ятника І. Котляревського в серпні 1903 р. приїхала делегація у складі 13 галичан і буковинців⁶⁸. К. Студинський згадував, що свято „єднало нас усіх в одну велику, українську родину, хоч розділену кордонами, але з'єдинену думками [...] пробивалася чи не найвища ідеальна черта: соборности України”⁶⁹. Своєрідною формою наддніпрянсько-галицьких взаємин стало запрошення на університетські курси у Львові, де влітку 1904 р. серед 135 слухачів було півтора десятка студентів з Росії (В. Дорошенко, І. Ліпа з дружиною тощо)⁷⁰. Гуцульщина, мальовничий куточок Галичини, була місцем відпочинку і творчості видатних українських діячів М. Грушевського, Лесі Українки, М. Коцюбинського, Г. Хоткевича, Є. Тимченка, М. Жука, Александра Олеса, Ф. Вовка та ін., що приїжджали до с. Криворівні (нині — Верховинського району). В умовах чинності Емського указу в Росії вони спілкувалися з галичанами на актуальні теми національного життя, невиспадково В. Гнатюк назвав тогочасну Криворівню „українськими Афінами”⁷¹.

Серед наддніпрянських діячів часто бував у Галичині М. Коцюбинський (уперше 1890 р.). На запрошення В. Гнатюка він не раз приїжджав до Криворівні, де вивчав життя і побут гуцулів⁷². Етнографічний колорит Гуцульщини письменник відобразив у повісті „Тині забутих предків”. Багатолітні контакти з галичанами, проживаючи у вимушеній еміграції в Парижі, зав'язав Ф. Вовк, що брав активну участь у діяльності НТШ (зокрема, за його редакцією вийшло кілька томів праць Етнографічної комісії товариства, яку він очолював)⁷³.

Свідченням утвердження ідеї соборности стало регулярне відзначення Шевченківських вечорів у Львові та головних містах Галичини з кінця 1860-х рр. На одному з них у Перемишлі в березні 1865 р., організованому народовцями, вперше прилюдно виконано пісню-вірш „Ще не вмерла України”, яка стала національним гимном України⁷⁴. Символічно, що автором тексту став наддніпря-

нець П. Чубинський, а музику до нього написав галицький композитор о. М. Вербицький. На зламі ХІХ—ХХ ст. українська громадськість Галичини почала вшановувати пам'ять Т. Шевченка, споруджуючи пам'ятники, називаючи вулиці його іменем та ін.

На початку ХХ ст. Галичина стала осередком української політичної еміграції. Більшість емігрантів були представниками Революційної української партії (далі — РУП), до Галичини приїжджали С. Петлюра, В. Винниченко, М. Порш та ін. Центром еміграції у Львові був Закордонний комітет РУП, який редагував статті, надіслані з Росії, видавав літературу та організував транспортування її в Україну⁷⁵. В емігрантському житті українці трималися разом, незважаючи на захоплення галицькими конституційними свободами, жили власними партійними інтересами⁷⁶. Політемігранти першої хвилі, невеликої за кількістю, були студентами вищих навчальних закладів, які припинили своє навчання через репресії царизму. Після поразки російської революції 1905—1907 рр. відбулася друга хвиля політичної еміграції в Галичину. До світової війни приїжджі співпрацювали в галицьких інституціях, часописах, брали участь у боротьбі за український університет у Львові тощо⁷⁷. Серед емігрантів був Г. Хоткевич, уродженець Харкова, що виїхав до Галичини 1906 р. У Криворівні він заснував Гуцульський театр, який успішно виступав у Львові й багатьох містах Галичини, виїжджав з гастрольями за кордон. У театральній трупі виступали неписьменні селяни-гуцули⁷⁸.

Однак загальний стан свідомості українського суспільства, особливо на підросійській Україні, був далеким від уявленень про українство, які поширював тонкий прошарок національно свідомої інтелігенції⁷⁹. Взаємини галичан із підросійською Україною на початку ХХ ст. залишалися переважно на рівні листування і публікації праць українських авторів у Галичині. М. Лисенко в листі до В. Лукича 2 листопада 1892 р. констатував брак „живого зв'язку між українцями й галичанами [...] Сама маленька горстка людей тямить важність цього зв'язку і підпира його”⁸⁰. Підросійським українцям кореспонденція з Галичини, де були значні успіхи в розвитку національного руху, давала стимул для продовження діяльності в умовах антиукраїнських репресій. Так, діяч одеської громади М. Комаров у листі до О. Барвінського з сумом констатував, що „нам світ зав'язано! Тільки й світа, що з

Вашої Галичини”⁸¹. А. Кримський писав з Москви Омелянві Огоновському в 1891 р., що лист „від галицького діяча нагадує про нашу єдність з Україною Австрійською”⁸². Прагнення до української соборности було „головною думкою” в листуванні українських діячів кінця ХІХ — початку ХХ ст.⁸³

Підросійська „гілка” національного руху поступалася в силі галицькій, до початку української революції в 1917 р. майже цілком була під впливом федеративних поглядів М. Драгоманова, тоді як перехід до ідеї незалежної соборної Української держави в суспільній думці Галичини відбувся на зламі ХІХ—ХХ ст. Наддніпрянський рух в умовах чинності Емського указу, на відміну від галицького, не був масовим⁸⁴. Аналізуючи взаємини „між галичанами й українцями”, І. Франко змушений був визнати, що національне життя по обидва боки Збруча нагадувало радше річку під льодом, ніж „вільну течію. Живемо немов під обухом, а сей обух, то [...] почуте власної безсильности, власного розладу”⁸⁵. Лібералізація політичного режиму в Росії під час революції 1905—1907 рр. виявила загрозу відмежування в перспективі Наддніпрянщини від Галичини. М. Грушевський застерігав у 1906 р., що „Україна піде своєю відмінною дорогою”, а віддалення останньої від Галичини буде збільшуватися „з кожним кроком, коли не подбати про зближення їх доріг”. Він закликав втілювати в життя ідею всеукраїнської єдності через небезпеку створення „за яких 20—30 літ [...] двох національностей на одній етнографічній основі, подібно як серби й хорвати...”⁸⁶

Однак серйозні розбіжності в поглядах та конфлікти між галичанами і наддніпрянцями не зменшували прагнення до соборности. Мабуть, причину

цього варто шукати не лише у сфері почуттів, ірраціонального чинника, що слугував основою для формування національної ідеї, але й у врахуванні прагматичних інтересів. Галичанами бракувало матеріальних засобів та освіченості, „діячів і науково-літературного досвіду”, щоб власними силами виробити модель „високої” культури, зокрема літературну мову, цілісну національну концепцію історії⁸⁷. Вони взяли за основу здобутки наддніпрянців, зокрема Т. Шевченка, П. Куліша, М. Грушевського та ін. По-друге, опора на наукові й літературні здобутки наддніпрянських діячів, ідентифікація з Україною давала місцевим русинам шанс стати силою, що була здатна за кількістю населення і територіяльно протистояти у Галичині полякам, які переважали⁸⁸. Цьому об'єктивно „посприяла” русифікаційна політика царизму, що спонукала в останній третині ХІХ ст. до „культурної експансії” наддніпрянців у Галичину, з її конституційними умовами, в пошуках можливостей для легальної української діяльності.

Отже, взаємини українських діячів Галичини і підросійської України стимулювали розвиток ідеї національної єдності, що на зламі ХІХ—ХХ ст. з виникненням політичних партій виходить за межі інтелігентського середовища і проникає вглиб суспільства. Це поєднувалося з утвердженням сучасного етноніма „Україна” („український”), замість старих термінів „Русь” („русини”, „руський”). Однак стосунки не набули масового характеру як через об'єктивні причини (зокрема вузький прошарок національно свідомої інтелігенції, відмінність політичної культури, урядові переслідування тощо), так і суб'єктивні.

Ігор РАЙКІВСЬКИЙ

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ І ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ: ОБСТАВИНИ ТА НАСЛІДКИ

Проголошення 22 січня 1919 р. у Києві актів злуки Української Народної Республіки (далі — УНР) та Західно-Української Народної Республіки (далі — ЗУНР) в єдину державу було кульмінацією національно-визвольних змагань 1917—1920 рр. Об'єднанню передувало тривалий процес кристалізації української свідомості, налагодження контактів та співпраці національної еліти по обидва боки Збруча й включення самостійницької та соборницької ідей до програм політичних партій наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст.

Проте в умовах перебування українських земель в складі Російської та Австро-Угорської імперій реалізація ідеї національної єдності розглядалася лише в далекій перспективі. З цього приводу Іван Кедрин відзначив: „Галицький ідеал соборности обертався в межах власне ідеології, а не практичної політики”¹. Щойно розгортання української революції у роки Першої світової війни перевело в практичну площину втілення ідей самостійности та соборности українського народу. Українці Галичини, Буковини та Закарпат-

⁸¹ ЛННБ ім. В. Стефаника. Від рукописів, ф. 11 (Барвінські), спр. 4792, арк. 35 зв.

⁸² ЦДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2383, арк. 53—53 зв.

⁸³ Гуційванюк М. Суспільно-політичне життя галицьких українців у кінці ХІХ — на початку ХХ ст. очима Лесі Українки (за матеріалами листів до М. Павлика) // Питання історії України: зб. наук. ст.— Чернівці, 2010.— Т. 13.— С. 192.

⁸⁴ Грицак Я. Від федеративності до самостійництва: до еволюції української політичної думки наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. // Другий міжнародний конгрес українців. Львів, 22—28 серпня 1993 р. Доповіді і повідомлення. Історія.— Львів, 1994.— Ч. І.— С. 248, 250.

⁸⁵ Франко І. Між своїми. Епізод із взаємин між Галичанами й Українцями 1897 р. // Молода Україна. Провідні ідеї й епізоди.— Львів, 1910.— Ч. І.— С. 96.

⁸⁶ Грушевський М. Галичина і Україна // Грушевський М. Твори: У 50 т.— Львів, 2002.— Т. 1.— С. 380.

⁸⁷ Пыпинъ А. Малорусско-галицкія отношенія. Замѣтка // Вѣстникъ Европы.— 1881.— № 1.— С. 408.

⁸⁸ Шпорлюк Р. Створення України // Людина і світ.— 2000.— № 3.— С. 9.

¹ Кедрин І. Соборність. З нагоди 60-річчя Акту 22 січня 1919 року // Альманах Українського Народного Союзу на рік 1979.— Джерзі Ситі; Нью Йорк, [1979].— С. 45.

⁶⁷ Бурдуланюк В. Наукове товариство імені Шевченка...— С. 326—327.

⁶⁸ Дорошенко Д. Свято Котляревського в Полтаві 30 серпня 1903 року (Сторінка зі спогадів) // ЛНВ.— Львів, 1923.— Т. LXXXI, кн. XI.— С. 243.

⁶⁹ ЦДА України у Львові, ф. 362, оп. 1, спр. 98, арк. 84.

⁷⁰ Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901—1914 рр.).— К., 2007.— С. 82, 87, 91.

⁷¹ Арсенич П. Криворівня в житті і творчості українських письменників, діячів науки й культури.— Івано-Франківськ, 2000.— С. 43, 46.

⁷² Возняк М. До зв'язків М. М. Коцюбинського з Галичиною // Записки історичного та філологічного факультетів Львівського державного університету ім. І. Франка.— Львів, 1940.— Т. І.— С. 152, 167, 169, 175.

⁷³ Матеріали до життєпису Федора Вовка. Листування Федора Вовка з Ол. Барвінським (в рр. 1891 і 1900—3) / Подав К. Студинський.— [Б. м., б. р.]— С. 20—21.

⁷⁴ Серета О. Формування національної ідентичності: ранні народовці у підавстрійській Східній Галичині (1860—1873): автореф. дис. ... д-ра філософії зі спеціальності історія.— Будапешт, 2003.— С. 24.

⁷⁵ Качмар Л. Галичина в політичному житті наддніпрянських емігрантів на початку ХХ століття.— Львів, 2002.— С. 86.

⁷⁶ Там само.— С. 34, 40—41.

⁷⁷ Там само.— С. 45, 67, 135.

⁷⁸ Арсенич П. Гуцульщина у творчості Гната Хоткевича. До 90-річчя від дня створення Г. Хоткевичем самодіяльного Гуцульського театру.— Івано-Франківськ, 2000.— С. 7, 12, 15.

⁷⁹ Зашкільняк Л. Українська історіографія початку ХХ століття і міфологізація національної свідомості українців // Historia — mentalność — tożsamość. Studia z historii, historii historiografii i metodologii historii.— Poznań, 2010.— S. 18—19.

⁸⁰ Лисенко М. Листи / Авт.-упоряд. Р. М. Скорульська.— К., 2004.— С. 205.